

آیین دادخواهی در مراجع قضایی

(ویژه روحانیون و امامان جماعت)

پژوهشگران:

سید حمید شاهچراغ

سید حسین چشمی

(قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه)

نام کتاب: آیین دادخواهی در مراجع قضایی (ویژه روحانیون و امامان جماعت)

سیدحمید شاهچراغ، سیدحسین چشمی (قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه)

طراح جلد: حسن فرزندگان

صفحه آرا: اکرم سادات بنی زهرا

ناشر: دفتر عقل با همکاری سازمان انتشارات دارالحدیث

چاپ: اول، ۱۳۹۸

چاپخانه: دارالحدیث

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

محل پخش:

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵، تلفن: ۰۲۵۳۷۷۴۰۵۲۳

فاکس: ۰۲۵۳۷۷۴۰۵۲۱ / ص.پ ۳۷۱۸۵/۴۴۶۸

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم، خیابان معلم) مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۹،

تلفن: ۰۲۵۳۷۷۴۰۵۴۵

شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی (ع)، صحن کاشانی، تلفن: ۵۵۹۵۲۸۶۲

سرشناسه: شاهچراغ، سیدحمید، ۱۳۶۱ -

عنوان قراردادی: ایران. قوانین و احکام
Iran. Laws, etc

عنوان و نام پدیدآور: آیین دادخواهی در مراجع قضایی (ویژه روحانیون و امامان جماعت) / سیدحمید

شاهچراغ، سیدحسین چشمی

مشخصات نشر: قم: دفتر عقل: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۸.

مشاخصات ظاهری: ۲۶۰ ص؛ ۵/۱۲*۵/۲۱ س.م.

شابک: ۳۰۰۰۰ ریال: 9789642761586

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: ایران. قوه قضاییه - قوانین و رویه‌ها

موضوع: آیین دادرسی - ایران

موضوع: Iran - (Law) procedure

موضوع: اقدام دعوا - ایران

موضوع: Iran - Actions and defenses

موضوع: آیین دادرسی در دادگاه - ایران

موضوع: Iran - court rules

شناسه افزوده: چشمی، سیدحسین، ۱۳۵۷-

رده‌بندی کنگره: KHM1۶۵۰

رده‌بندی دیوبی: ۲۴۵/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۶۳۶۲۰

فهرست مطالب

پیش گفتار ۹

مقدمه ۱۱

فهرست نشان‌های اختصاری قوانین و مقررات در متن ۱۴

بخش اول: آشنایی با ساختار و تشکیلات قوه قضاییه ۱۵

فصل اول: آشنایی با مراجع قضایی قوه قضاییه ۱۹

مبحث اول: انواع مراجع قضایی بدوی ۱۹

گفتار اول: انواع دادگاه‌های جزایی ۲۱

گفتار دوم: انواع مراجع قضایی مدنی ۳۸

مبحث دوم: مراجع عمومی رسیدگی به اعتراض به آرای بدوی ۴۵

گفتار اول: دادگاه تجدیدنظر استان ۴۷

گفتار دوم: دیوان عالی کشور ۴۹

مبحث سوم: مراجع اختصاصی رسیدگی به اعتراض به آرای بدوی ۵۲

گفتار اول: دادگاه تجدیدنظر ویژه اطفال و نوجوانان ۵۲

گفتار دوم: دادگاه تجدیدنظر ویژه روحانیت ۵۸

فصل دوم: آشنایی با مراجع غیر قضایی قوه قضاییه و نهادهای معین آن ۶۱

مبحث اول: آشنایی با مراجع اداری، نظارتی و انتظامی قوه قضاییه ۶۱

گفتار اول: دیوان عدالت اداری ۶۲

گفتار دوم: سازمان بازرسی کل کشور ۶۷

- گفتار سوم: مراجع عالی انتظامی قضات ۷۰
- مبحث دوم: نهادهای معین قوه قضاییه در امر دادرسی ۷۴
- گفتار اول: کانون و کلای دادگستری ۷۵
- گفتار دوم: مرکز و کلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه ... ۷۷
- گفتار سوم: کانون کارشناسان رسمی دادگستری ۸۰
- گفتار چهارم: دفاتر خدمات الکترونیک قضایی ۸۳
- مبحث سوم: آشنایی با دیگر سازمان‌های قوه قضاییه ۸۵
- گفتار اول: سازمان ثبت اسناد و املاک ۸۵
- گفتار دوم: سازمان پزشکی قانونی ۸۶
- گفتار سوم: سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کل کشور ۸۷
- گفتار چهارم: کمیسیون عفو و تخفیف مجازات محکومین ۸۸
- بخش دوم: آشنایی با فرایند دادرسی در مراجع قضایی ایران** ۹۱
- فصل اول: آشنایی با فرایند دادرسی دعاوی مدنی** ۹۳
- مبحث اول: نحوه رسیدگی، صدور حکم و اجرای آرای دادگاه‌های مدنی ۹۳
- گفتار اول: نحوه طرح دعوی مدنی و ادله اثبات آن ۹۴
- گفتار دوم: نحوه رسیدگی به ادله طرفین و صدور حکم ۱۰۵
- گفتار سوم: نحوه اعتراض به آرای صادر شده ۱۰۸
- مبحث دوم: نحوه اجرای احکام مراجع قضایی مدنی ۱۱۶
- گفتار اول: اجرای احکام مدنی با صدور اجرائیه ۱۱۷
- گفتار دوم: اجرای احکام مدنی بدون اجرائیه ۱۱۸
- مبحث سوم: نحوه رسیدگی، صدور حکم و اجرای احکام در شورای حل اختلاف ۱۱۹
- گفتار اول: نحوه طرح و ارجاع دعوا ۱۱۹
- گفتار دوم: نحوه رسیدگی و صدور حکم ۱۲۱

گفتار سوم: نحوه اجرای احکام شورا.....	۱۲۳
فصل دوم: آشنایی با فرایند دادرسی دعاوی جزایی	۱۲۵
مبحث اول: آشنایی با فرایند رسیدگی مقدماتی در دعاوی جزایی.....	۱۲۵
گفتار اول: نحوه کشف جرم و شروع به تعقیب مرتکب آن در دادسرا.....	۱۲۶
گفتار دوم: نحوه انجام تحقیقات مقدماتی در دادسرا.....	۱۳۰
گفتار سوم: نحوه انجام تحقیقات در موارد رسیدگی مستقیم در دادگاه.....	۱۳۷
مبحث دوم: آشنایی با فرایند رسیدگی محاکماتی در دعاوی جزایی.....	۱۴۰
گفتار اول: نحوه محاکمه و صدور حکم در دادگاه‌های جزایی.....	۱۴۰
گفتار دوم: نحوه اعتراض به آرای غیر قطعی دادگاه‌های جزایی.....	۱۴۶
گفتار سوم: نحوه اجرای احکام کیفری.....	۱۵۵
بخش سوم: سیر جریان دادرسی در دعاوی پر تکرار	۱۶۶
فصل اول: جریان دادرسی در دعاوی پر تکرار مدنی	۱۶۸
مبحث اول: حقوق و تکالیف طرفین در دعاوی مدنی.....	۱۶۹
گفتار اول: حقوق طرفین در دعاوی مدنی.....	۱۶۹
گفتار دوم: تکالیف طرفین در دعاوی مدنی.....	۱۷۵
مبحث دوم: آشنایی با فرایند دادرسی در دعاوی خانوادگی.....	۱۸۰
گفتار اول: فرایند دادرسی دعوی طلاق.....	۱۸۱
گفتار دوم: فرایند دادرسی دعوی مطالبه مهریه.....	۱۸۹
گفتار سوم: فرایند دادرسی دعوی مطالبه نفقه.....	۱۹۱
گفتار چهارم: فرایند دادرسی دعوی الزام به تمکین.....	۱۹۳
مبحث سوم: آشنایی با فرایند دادرسی در دعاوی حقوقی.....	۱۹۵
گفتار اول: فرایند دادرسی دعوی مطالبه وجه.....	۱۹۵
گفتار دوم: فرایند دادرسی دعوی مطالبه خسارت.....	۲۰۴

فصل دوم: جریان دادرسی در دعاوی پرتکرار جزایی.....	۲۰۷
مبحث اول: حقوق و تکالیف طرفین در دعاوی جزایی.....	۲۰۸
گفتار اول. حقوق طرفین در دعاوی جزایی.....	۲۰۹
گفتار دوم: تکالیف طرفین در دعاوی جزایی.....	۲۱۷
مبحث دوم: آشنایی با فرایند دادرسی در جرائم علیه اشخاص.....	۲۲۵
گفتار اول: توهین ساده.....	۲۲۶
گفتار دوم: تصادفات جرحی.....	۲۲۸
گفتار سوم: تهدید.....	۲۳۲
گفتار چهارم: نگهداری مواد مخدر یا روان گردان.....	۲۳۴
مبحث سوم: آشنایی با فرایند دادرسی در جرائم علیه اموال.....	۲۳۵
گفتار اول: تخریب عمدی.....	۲۳۵
گفتار دوم: کلاهبرداری.....	۲۳۷
گفتار سوم: خیانت در امانت.....	۲۴۰
گفتار چهارم: صدور چک پرداخت نشدنی.....	۲۴۲
فهرست منابع.....	۲۴۸

پیش‌گفتار

بر اساس اصل سی و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، «دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می‌تواند به منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع نماید». لازمه تحقق این اصل، آشنایی مردم با چگونگی دادخواهی و استیفای حقوق فردی و اجتماعی خود از طریق دادگاه‌های صالح است، ولی در حال حاضر برخی از مردم آگاهی لازم را در زمینه چگونگی استیفای حقوق خود از طریق محاکم دادگستری ندارند و برخی هم ترجیح می‌دهند به جای مراجعه به محاکم دادگستری و درگیر شدن در فرآیند طولانی و پیچیده دادرسی به‌طور شخصی اقدام به استیفای حقوق خود کنند. بر این اساس لازم است که فرهنگ‌سازی لازم در زمینه چگونگی مراجعه به دستگاه قضایی و استیفای حقوق فردی و اجتماعی انجام شود.

یکی از نهادهایی که از دیرباز بر بینش و نگرش مردم مسلمان ایران اثرگذار بوده و در راه اصلاح فرهنگ مردم گام‌های ارزشمندی برداشته، نهاد روحانیت و حوزه‌های علمیه است و از این رو، انتظار می‌رود که این نهاد در موضوع یادشده نیز با جدیت وارد شود و نظام اسلامی را در این زمینه یاری دهد. اما لازمه این امر این است که ابتدا آمادگی‌های لازم در بین نهادهای حوزوی، طلاب و روحانیون به وجود آید و آموزش‌های لازم به آنها داده شود.

براین اساس، مؤلفان کتاب حاضر کوشیده‌اند که با قلمی روان و حتی‌الامکان به‌دوراز پیچیدگی‌های بحث‌های تخصصی فقهی و حقوقی و قضایی مجموعه مباحثی

را ارائه دهند که روحانیون و انمه جماعات را برای فرهنگ سازی در زمینه چگونگی مراجعه به دستگاه قضایی و استیفای حقوق فردی و اجتماعی توانمند سازد. در این کتاب، در سه بخش این مباحث ارائه شده است: آشنایی با ساختار و تشکیلات قوه قضاییه؛ آیین دادخواهی در مراجع قضایی ایران و سیر جریان دادرسی در دعاوی پرتکرار. در پایان، با سپاس از زحمات نویسندگان ارجمند این اثر، جناب آقای سید حمید شاهچراغ، قاضی دادگستری کل استان تهران و مدرس دانشگاه و جناب آقای سید حسین چشمی، قاضی دادگستری کل استان تهران و مدرس دانشگاه و ناظر علمی محترم این پژوهش، جناب آقای ابراهیم شفیعی سروسستانی، استادیار گروه فقه و حقوق دانشگاه قرآن و حدیث، امیدوارم که این کتاب در رشد و ارتقای فرهنگ مراجعه به دستگاه قضایی نقش مؤثری داشته و یاریگر طلاب و روحانیان محترم برای آشنا کردن مردم با چگونگی استیفای حقوق فردی و اجتماعی خود از طریق قوه قضاییه باشد.

معاونت فرهنگی قوه قضاییه

آبان ۱۳۹۸

مقدمه

آشنایی با حقوق به زبان ساده، یکی از نیازهای امروزی و همگانی آحاد افراد جامعه است. مهم‌ترین هدف این پژوهش آموزش به روحانیون و انمه جماعات است؛ زیرا آنان مرجع افراد برای پاسخگویی به مسائل مختلف هستند و نقش مهمی در فرهنگ‌سازی جامعه دارند. اگر این قشر در مسائل حقوقی دارای اطلاعات اولیه و لازم باشند، امکان پاسخگویی با ارائه راه‌حل درست برایشان فراهم می‌شود.

البته طلاب علوم دینی به‌طور روزانه به مطالعه فقه و اصول می‌پردازند و طبق اصل چهارم قانون اساسی، نظام حقوقی ایران مبتنی بر فقه اسلامی مذهب شیعه است، لیکن حقوق غیر از فقه است و مسائل مربوط به نحوه اجرای قوانین و مقررات حقوقی و مراحل مختلف دادرسی مدنی یا کیفری، از حیطه مطالعات ایشان خارج است؛ همچنان که عموم افراد جامعه نیز با وجود آمار فراوان مراجعات فراوان مردم به قوه قضاییه، به عنوان یکی از طرفین دعوی یا به عنوان شاهد، مطلع، مترجم، کارشناس، کفیل، وثیقه‌گذار و مانند آن‌ها، دانش حقوقی لازم را ندارند و این امر باعث عدم احقاق حق یا تأخیر و یا تضییع حق آنان می‌شود. همچنین بسیاری از مردم به علل مختلف اقتصادی و اجتماعی، قادر یا مایل به استفاده از خدمات حقوقی وکلا و مشاوران حقوقی نیستند و یا در صورت مراجعه به آنها، اعتماد کافی برای بیان کل حقیقت، به ایشان ندارند؛ درحالی‌که گرایش‌های دینی و اعتقادی عموم افراد جامعه، باعث مراجعات فراوان آنان به روحانیون در این امور شده است. از این رو اگر

روحانیون با نحوه ارائه خدمات قضایی قوه قضاییه آشنایی لازم و کافی نداشته باشند، قادر به راهنمایی درست مردم نخواهند بود.

بنابراین، هدف این پژوهش از آشنا سازی روحانیون و ائمه جماعات با فرآیند دادرسی در قوه قضائیه عبارت است از: فرهنگ سازی حقوقی در جامعه با توجه به نفوذ کلام روحانیون در میان عامه مردم؛ پیشگیری از اختلافات حقوقی و کیفری از طریق آموزش و مشاوره و شناساندن موجبات ایجاد اختلاف؛ مشاوره و ارشاد درست مردم برای مراجعه به مقامات و مراجع ذیصلاح قضایی؛ آشنا کردن مردم با حقوق و تکالیف خود در برابر دیگر افراد، جامعه، دولت و حکومت اسلامی و در نهایت، پیشگیری از تشکیل انواع پرونده ها در مراجع قضایی و کاهش اطاله دادرسی.

توضیح اینکه عموم نوشتارهای حقوقی، به طور تخصصی و موضوعی نوشته می شوند و مطالعه آن ها در فرصت محدود، برای مخاطب این پژوهش، نه ممکن است و نه مفید. لذا اثری که در آن به صورت کاربردی، درست، دقیق، مطابق با آنچه در عمل در قوه قضاییه وجود دارد و مستند به آخرین قوانین و مقررات قضایی باشد، اگر نگوییم یافت نمی شود، دست کم به ندرت یافت می شود. البته برخی سایت ها در فضای مجازی اقدام به پاسخگویی به سؤالات حقوقی عموم مردم می کنند که در دسترس و قابل استفاده برای عموم نیست و نیز در این زمینه برخی کتابچه ها و جزوات آموزشی موجود است که نهادهای آموزشی قوای سه گانه منتشر کرده اند، اما این پژوهش بدین کیفیت و هدف گذاری، کاری بدیع است که در عین سادگی و کاربردی بودن، هرگز از بار علمی - پژوهشی آن کاشته نشده است و این اثر برای عموم دانشجویان رشته حقوق به ویژه کارآموزان قضاوت، وکالت، قضات و وکلایی که در ابتدای کار هستند، مفید و قابل استفاده خواهد بود.

گفتنی است برای کاربردی، مستند و پربارتر بودن این پژوهش، در گزینش و چینش محتوای کیفری مطالب، بیشتر پژوهشگر اول (سیدحمید شاهچراغ) و در گزینش و چینش محتوای مدنی مطالب بیشتر پژوهشگر دوم (سیدحسین چشمی) نقش

داشته‌اند. از عموم مخاطبان این اثر تقاضا می‌شود هرگونه ابهام، اجمال، اشکال نگارشی، ویرایشی یا محتوایی را اولاً بر این پژوهشگران ببخشایند و ثانیاً نقد و نظر خود را از طریق رایانامه به پژوهشگران این اثر منتقل کنند تا اشکالات آن در ویراست‌های بعدی اصلاح شود.

در خاتمه از همه عزیزانی که در به سرانجام رسانیدن این پژوهش ما را به هر طریق یاری نمودند، به‌ویژه از معاونت محترم فرهنگی قوه قضاییه حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر صادقی و جناب آقای ابراهیم شفیعی سروستانی مشاور آن معاونت که نظارت و نقادی این پژوهش کاربردی را به نحو احسن برعهده داشتند، از جناب آقای دکتر علی محمد فلاح‌زاده معاونت محترم پژوهشی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری و از حجت‌الاسلام سیدحمید سیدعلوی، همکار محترم قضایی، تقدیر و تشکر می‌کنیم. امید که شمعی بر مسیر اعتلای فرهنگ حقوقی ایران نهاده باشیم.

سیدحمید شاهچراغ^۱ و سیدحسین چشمی^۲